

Pedagogų parengtis atlikti socialinius vaidmenis

Romualdas Malinauskas

Lietuvos kūno kultūros institutas

Įvadas

Lietuvos švietimo reformos sąlygomis mokyklos laukia profesionalių, pasirengusių bendrauti ir bendradarbiauti mokytojų. Kuriant Lietuvoje mokyimo sistemą, būtina ugdyti mokytojo poreikį nuolat mokytis ir įkvėpti kitus.

Šiame straipsnyje analizuojama, kokius socialinius (profesinius) vaidmenis tobulai atlikti yra svarbiausia. Parengti pedagogą šių laikų visuomenei yra naujas ir sudėtingas uždavinys. Taip pat labai svarbūs ne egoistiniai, o altruistiniai jo socialinio aktyvumo motyvai.

Tyrimo objektas – pedagogų parengtis atlikti socialinius vaidmenis.

Darbo tikslas – atskleisti pedagogų parengties atlikti socialinius vaidmenis ypatumus.

Tyrimo uždaviniai:

- atskleisti pedagogų parengties tobulai atlikti socialinius vaidmenis aktualumą,
- apibūdinti svarbiausius pedagogo socialinius vaidmenis,
- atskleisti pedagogų parengties tobulai atlikti socialinius vaidmenis ypatumus.

Tyrimo metodai: literatūros šaltinių analizė (renkanti informaciją); analitinės indukcijos metodas (darant išvadas), anketinė apklausa (tiriančių studentų nuomones ir vertinimus), aprašomoji statistika.

Tinkamos pedagogų parengties atlikti socialinius vaidmenis aktualumas

Pedagogų mokymasis atlikti socialinius vaidmenis gali būti viena iš mokyklos raidos ir pažangos sąlygų. Mokykla negalės tobulėti, jei neto-

bulės mokytojas, ir atvirkščiai. D. Hargraves paminėjo pagrindines naują darbo kultūrą atspindinčias tendencijas [4, p. 423]: nuo kvalifikacijos kėlimo – prie nuolatinio mokymosi, nuo individualizmo – prie bendradarbiavimo, nuo hierarchijos – prie komandos, nuo priežiūros – prie priitarimo, nuo ryšių – prie partnerystės, nuo autoriteto – prie sutarties, nuo išgyvenimo – prie įsitvirtinimo.

Mokytojas galės išspręsti šiuos uždavinius, jei sugebės atlikti kelis vaidmenis. Dažnai pedagogai siaurai suvokia jiems keliamus reikalavimus: tai trukdo pasirengimui dirbti įstaigoje. Pedagoginis išsilavinimas neišugdo tikslo, turinio ir formos ryšio suvokimo, kūrybiško gebėjimo praktiškai taikyti žinias.

Teorijos žinių ir praktikos stoka siaurina pedagogo vaidmenų vertinimą [3, p. 41]. G. Butkienės nuomone, šiandien mokytojui reikia mokytis daugelio vaidmenų: mylinčio ir rūpestingo pagalbininko, patarėjo ir vadovo, pavyzdžio, žmogaus, padedančio kurti ir gyventi [2, p. 13].

Svarbiausi socialiniai pedagogų vaidmenys

W. McKeachie [8, p. 68] pateikė socialinių vaidmenų, kuriuos deramai atlikti pedagogas turi nuolat mokytis, sąrašą (1 lentelė):

1 lentelė. Pedagogo vaidmenys, kurių reikia nuolat mokytis

<i>Mokytojo vaidmenys</i>	<i>Pagrindiniai tikslai</i>	<i>Mokytojo profesiniai įgūdžiai</i>	<i>Pagrindiniai moksleivių motyvacijos (ir baimės) šaltiniai</i>
Ekspertas	Perteikti dėstytojo dalyko informaciją, koncepcijas ir perspektyvas	Atsakymas, mokslinis pasirengimas, klasės tvarkos organizavimas, mokymo medžiagos pateikimas; atsakymas į klausimus	Susidomėjimas, poreikis siekti, domėjimasis dėstytojo dalyku (baimė pasirodyti, kad nesupranti; baimė būti išjuoktam)
Vadovas	Numatyti perspektyvas ir priemones tikslams siekti	Struktūros ir pažangumo standartų apibrėžimas; pažangumo vertinimas	Priklausomybė; noras gauti gerą pažymį (baimė neišlaikyti egzamino, būti išmestam iš mokyklos)

<i>Mokytojo vaidmenys</i>	<i>Pagrindiniai tikslai</i>	<i>Mokytojo profesiniai įgūdžiai</i>	<i>Pagrindiniai moksleivių motyvacijos (ir baimės) šaltiniai</i>
Socialinis pedagogas	Išaiškinti, atskleisti dalinius tikslus ir veiklos sėkmės galimybes, rengti moksleivių gyvenimui	Reikalavimai ir atpildas už darbą	Poreikis sužinoti savo interesus ir pašaukimą; troškimas dalyvauti (baimė būti atstumtam arba baimė, kad sumažės galimybių pasirinkti)
Mokinių padėjėjas	Skatinti kūrybiškumą ir norą tobulėti moksleivio pasirinktomis sąlygomis; padėti nugalėti kliūtis mokantis	Moksleivių skatinimas, interesų ir įgūdžių suvokimo plėtotė; išvalgumas ir gebėjimas spręsti problemas, padėti studentams siekti tikslų, įveikti atsirančias kliūtis	Savęs atradimas ir tobulinimas einant trokštama kryptimi (baimė tapti marionete; baimė prarasti identitą)
<i>Ego</i> idealas (pavyzdys)	Pateikti pasirinktos srities intelektualinio tiriamojo darbo džiuginantį jaudulį ir vertę	Dėstomo dalyko, taip pat ugdomojo darbo vertės, atsidavimo tam darbui demonstravimas	Troškimas dalyvauti; turėti savo idealo personifikaciją (baimė būti nuobodžiam, nepaslinkiam ir ciniškam)
Žmogus (asmenybė)	Perteikti įvairius žmogiškus poreikius ir įgūdžius, susijusius su intelektine veikla; būti gerbiamam, gerbti save ir kitus	Atsiskleisti tokiais būdais, kurie parodytų mokytojo, kaip žmogaus, visavertiškumą užklasinėje veikloje; būti vertam pasitikėjimo, skleisti šilumą, padedančią ugdytiniams atsiverti	Troškimas būti žinomam tik kaip mokiniui; troškimas turėti savo žmonių aplinką (baimė būti ignoruojamam ar vertinamam „kaip produktas“)

Lietuvos mokytojų rengimo programoje [7, p. 256] skiriama nemaža dėmesio mokytojo vaidmenims, kuriuos pedagogas gali tinkamai atlikti tik pasirengęs per pedagoginę praktiką ir socialinio rengimo pratybas. Čia labiau pabrėžiami dėstytojo, auklėtojo (vadovo), organizatoriaus, tėvų patarėjo, kolegės bendradarbio vaidmenys. Pagrindinė rengimo at-

likti šiuos vaidmenis priemonė – jis pats. Jis turi vertinti save: charakterį, sugebėjimus, motyvus, interesus. Pedagogas – tai žmogus, turintis išdrįsti paaiškinti savo požiūrį į dėstomą dalyką, sugebėjimus ir vertybes. Mokytojas – dalyko dėstytojas – naujas žinias turi pateikti taip, kad jos būtų suprantamos ir lengvai suvokiamos. Pagrindiniai auklėtojo bruožai – pagarba vaiko asmenybei, pasiryžimas sudaryti kuo geresnes sąlygas jam tobulėti ir išnaudoti savo galimybes. Svarbiausia – įtikinti mokinius, kad mokydami jie nuolat tobulėja. Mokytojas – kolega bendradarbis – turi sukurti abipusiu pasitikėjimu grindžiamą darbo atmosferą. Pedagogas atlieka organizatoriaus vaidmenį, kai entuziastingai dirba, gyvena pedagoginėmis vertybėmis ir siekia jas įgyvendinti nepamokinėje veikloje. Mokytojas gebės atlikti tėvų patarėjo vaidmenį, jeigu gebės sėkmingai bendrauti ir bendradarbiauti, bus objektyvus ir taktiškas.

Pedagogų parengties tobulai atlikti socialinius vaidmenis ypatumai

Kokybiškos parengties atlikti socialinius mokytojo vaidmenis kriterijumi galima laikyti pedagogo bendravimo kultūros principų ir taisyklių paisymą. Pavyzdžiui, D. Karnegis pateikia tokias bendravimo taisykles: nuoširdžiai domėkitės kitais žmonėmis, prisiminkite, kad žmogui jo paties vardas bet kokia kalba skamba ypač maloniai ir reikšmingai, būkite geras klausytojas, skatinkite kitus kalbėti, kalbėkite tik apie tai, kas įdomu ir reikšminga, leiskite kitam asmeniui pasijusti reikšmingam ir darykite tai nuoširdžiai [5, p. 61]. Pateikti principai bei taisyklės atspindi bendravimo kultūros esmę, nurodo sėkmingo pedagoginio darbo kryptį ir turi didelės praktinės reikšmės organizuojant bendravimą mokykloje ir už jos ribų. Pedagogo siekimas nuolat tikrinti ir koreguoti savo elgesį pagal šiuos principus – gali būti viena iš nuolatinio mokymosi atlikti socialinius vaidmenis sąlygų.

Galima vadovautis ir K. Rodžerso pateiktais kriterijais. Jis suformulavo bendravimo principus, siūlančius orientyrus, kaip konkrečioje situacijoje rasti visoms pusėms priimtinius sprendimus, kaip, sprendžiant dalykinius ar kitus klausimus, išsaugoti palankius ugdytojo ir ugdytinio santykius. Tai autentiškumas, akceptacija, empatija [6, p. 53].

Autentiškumas – tai nuoširdumas, natūralumas, laisvumas. Tai priešingybė išoriškam savęs demonstravimui. Nuoširdus pedagogas nesislepia po kauke, nesistengia vaidinti. Bendraudamas jie realus, nes suvokia savo jausmus ir reakcijas. (Vietoj barimo galima pasakyti, kad pyksti ir paaiškinti kodėl.) Svarbu neslėpti jausmų, tačiau atvirumas turi ribas ir negalima dalytis viskuo, kas ateina į galvą.

Akceptacija (pozityvi pagarba) – tai kito žmogaus visuminis priėmimas su jo plusais ir minusais. Pagarbą ugdytiniui pedagogas gali išreikšti tuo, kad jis tik jam vienam girdint išsakys nemalonus dalykus apie jo poelgį. Akceptacija yra sudėtinis reiškinys. Čia išskiriamos dvi svarbiausios dimensijos: pagarbos lygis ir pagarbos besąlygiškumas [6, p. 57].

Pagarbos lygis apibūdinamas kaip žmogaus reakcija į kitą žmogų: apima šilumą, simpatiją. Pagarbos besąlygiškumas – tai bendravimo situacijos dalyvio nuostata, kai kitas asmuo priimamas visas, be „jeigu“. Tai reiškia, kad pedagogo nuostata neturėtų svyruoti keičiantis mokinio emocijoms ir elgesiui.

Empatijos (įsijautimo į kito žmogaus vidinį pasaulį) neginčija jokios teorinės orientacijos atstovai. Norint valdyti situaciją, reikia suprasti, kas ją lemia. Vienas iš būdų suprasti, kodėl žmogus viena ar kita sako ir daro – pamėginti pajusti jo situaciją, įsigilinti į aplinkybes, įsivaizduoti, kaip patys jaustumėmės jo vietoje. Empatija nėra paprastas įgūdis [6, p. 56]. Šis unikalus gebėjimas negali būti tapatinamas su jausmų atspindėjimu, tikslia ir savalaikė jų interpretacija. Taigi empatija reiškia ne tik gebėjimą jausti, bet ir suprasti.

R. Adler ir kiti autoriai pateikia tokių patarimų: pripažinti kitą asmenį, rodyti atvirumą, susidomėjimą, pritarti, vengti kritikos, klausti detalių, smulkmenų, perfrazuoti pašnekovo idėjas, sutikti su tiesa, sutikti su kritiko teise savaip suvokti [1, p. 54–57]. Vadovavimasis šiais kriterijais savaime neišsprendžia visų pedagoginio bendravimo problemų, tačiau sudaro prielaidas nuolat rengtis kokybiškiau atlikti socialinius pedagogo vaidmenis.

G. Olporto nuomone, brandi asmenybė bendraudama nepažeidžia kito žmogaus teisių, bet nevaržo ir savo individualybės, „o nuolatiniai priekaištai, kritika, pavydas ir sarkazmas yra toksiški elementai visuomeniniuose santykiuose“ [9, p. 79]. Vadinas, pedagogas, mokydamasis

atlikti socialinius (profesinius) vaidmenis, turi laikytis tokių reikalavimų: jausti kito žmogaus širdies šilumą, švelnumą, bendrauti nuoširdžiai, emociškai; laikytis principo „Kiekvienas žmogus vertas pagarbos“; bendrauti kaip lygus su lygiu; gerbti mokinių kaip didžiausią vertybę; mokėti išklausti kito nuomonės; klasėje sudaryti palankų bendravimo klimatą. Šito reikia mokytis per socialinio rengimo pratybas ir pedagoginę praktiką.

Norėdami nustatyti, kokiems socialiniams pedagogo vaidmenims atlikti reikalingas specialus socialinis pasirengimas, 1996 m. ištyrėme 338 LKKI Pedagoginio fakulteto studentus. Įvairių kursų studentams buvo pateikti klausimai. Iš jų atsakymų susidarė nuomonė, kuriuos vaidmenis atlikti studentai pasirengę, o kuriuos – ne. Tyrimo duomenys pateikti 2 lentelėje.

2 lentelė. Tiriamųjų pasiskirstymas (procentais) pagal parengtį atlikti socialinius vaidmenis

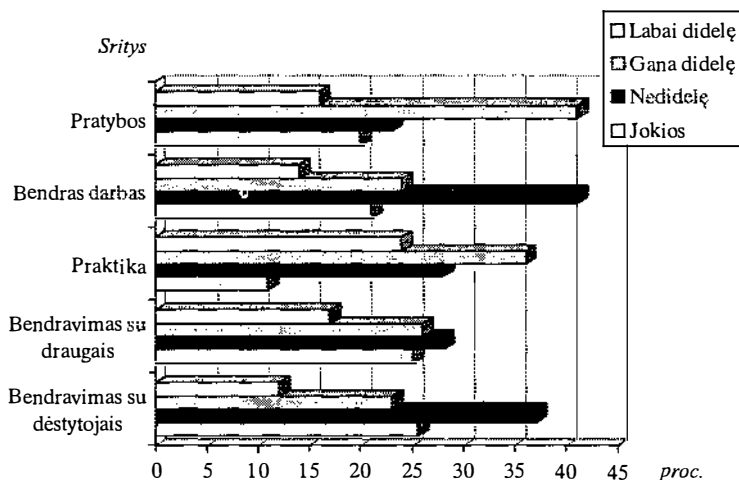
Parengtis (proc.) Vaidmenys	Gerai	Vidutiniškai	Blogai
Dėstytojo	16	48	46
Auklėtojo (vadovo)	11	32	57
Organizatoriaus	8	39	53
Tėvų patarėjo	6	23	71
Bendradarbio	12	21	67

Iš šios lentelės matyti, kad 64 proc. studentų gerai arba vidutiniškai pasirengę atlikti dalyko dėstytojo vaidmenį, 43 proc. – klasės auklėtojo. Tik 29 proc. studentų pasirengę būti tėvų patarėjai ir 33 proc. – bendradarbiai kolegos. Todėl neverta stebėtis, kad tarp pedagogų ir mokinių tėvų šiandien ypač pasigendama bendradarbiavimo ir savitarpio supratimo. Studentų nenoras mokytis atlikti bendradarbio kolegos vaidmenį byloja apie tai, kad dar negalime greitai tikėtis palankios bendravimo ir bendradarbiavimo atmosferos mokyklų kolektyvuose.

Be to, studentams buvo pateiktas klausimas, kiek reikšmės jų parengčiai mokytis atlikti socialinius (profesinius) vaidmenis turėjo bendradarbiavimas su dėstytojais, mokslo draugais, bendras darbas, peda-

goginė praktika, socialinio rengimo (bendravimo etikos ar psichologijos) pratybos. Rezultatai pateikti 1 paveiksle. Net 60 proc. studentų išskiria labai didelę ir gana didelę praktikos reikšmę, o 57 proc. – socialinio rengimo pratybų svarbą. Mokantis socialinių vaidmenų, bendravimas su dėstytojais turi mažai arba neturi jokios reikšmės – tai 65 proc. studentų nuomonė. Pusei studentų bendravimas su mokslo draugais taip pat nėra reikšmingas mokantis socialinių vaidmenų.

Daugiau dėmesio turėtų būti skiriama bendram studentų darbui, nes 62 proc. jų neįvertina bendradarbiavimo svarbos.

1 pav. Socialinių vaidmenų suvokimo histograma

Išvados

1. Pasirenkę mokytis atlikti dalyko dėstytojo vaidmenį 64 proc. studentų, klasės auklėtojo – 42 proc.

2. Studentai prastai pasirenkę atlikti tėvų patarėjo ir kolegos bendradarbio vaidmenis. Tai sugebėtų apie 70 proc. tirtųjų.

3. Didžiausios reikšmės kokybiškai studentų parengčiai atlikti socialinius vaidmenis turi pedagoginė praktika ir socialinio rengimo pratybos (atitinkamai 60 proc. ir 57 proc. studentų).

Pasiūlymas

Per socialinio rengimo pratybas ir pedagoginę praktiką būtina rengti studentus tėvų patarėjo bei kolegos bendradarbio vaidmenims.

Literatūra

1. Adler R., Rosenfeld R., Towne N. *Bendravimo menas*. 2 dalis. Vilnius, 1994.
2. Butkienė G., Kepalaitė A. *Mokymasis ir asmenybės brendimas*. Vilnius: Margi raštai, 1996.
3. Dobranskienė R. Būsimojo pedagogo rengimas mokytojo vaidmenims // *Švietimo reforma ir mokytojų rengimas*. I d. Vilnius: VPU, 1995, p. 41–42.
4. Hargraves D. The New Professionalism: The Synthesis of Professional and Institutional development // *Teaching and Teacher Education*, 1994, vol. 10, Nr. 4, p. 423–438.
5. Karnegis D. *Kaip įsigyti draugų ir daryti įtaką žmonėms*. Vilnius: Credo, 1991.
6. Kočiūnas R. *Psichologinis konsultavimas*. Vilnius: Lumen, 1995.
7. *Lietuvos švietimo reformos gairės*. Vilnius: Lietuvos Kultūros ir švietimo ministerija, 1993.
8. McKeachie W. J. *Teaching Tips*. Toronto: Heath and Company, 1988.
9. Plūžek Z. *Pastoracinė psichologija*. Vilnius: Amžius, 1996.

THE PREPARMENT OF TEACHER FOR LIFELONG LEARNING TO FULFIL SOCIAL ROLES

Romualdas Malinauskas

Summary

This article gives the preparation of the teacher for lifelong learning to fulfil social roles. The reform of teacher training in Lithuania is waiting professional cooperating pedagogues. That's why it is very important to discuss the lifelong learning of teachers in the new social structure of Lithuania. The teacher is a creator of another person, therefore he is to be his „self“ creator in the first place.

In the research there were examined 338 students of Lithuanian Institute of physical education. The following roles were investigated: teacher, class manager, organiser, counsellor, collaborator. 64% students are prepared for lifelong learning of teachers role, 43% – of class manager role. One third of the students are prepared to fulfil the roles of counsellor and collaborator.